

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SİYASAL BİLİMLER DERGİSİ

JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE
REVUE DE SCIENCE POLITIQUE

YIL / YEAR	CİLT / VOLUME	SAYI / ISSUE	ISSN
2013	I	I	2147-6934

İSTANBUL - 2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SİYASAL BİLİMLER DERGİSİ

Siyasal Bilimler Dergisi yılda iki defa çıkan hakemli bir dergidir.

SAHİBİ:

M.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Adına Prof. Dr. Recep BOZLAĞAN (Dekan)

YAYIN KURULU:

Prof. Dr. Recep BOZLAĞAN Prof. Dr. Günay GÖKSU ÖZDOĞAN Prof. Dr. Ömer Faruk GENÇKAYA
Prof. Dr. Ahmet DEMİREL Doç. Dr. Nail YILMAZ Doç. Dr. Erbay ARIKBOĞA
Doç. Dr. Nuray BOZBORA Doç. Dr. Yüksel TAŞKIN

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Ahmet İNSEL (Galatasaray Üniversitesi)
Prof. Dr. Alaeddin YALÇINKAYA (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Vahit TURHAN (Beykent Üniversitesi) Prof. Dr. Asım KARAÖMERLİOĞLU
(Boğaziçi Üniversitesi) Prof. Dr. Aydın UĞUR (İstanbul Bilgi Üniversitesi) Prof. Dr. Aysegül YARAMAN
(Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Bedri GENCER (Yıldız Teknik Üniversitesi) Prof. Dr. Bilal ERYILMAZ
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi) Prof. Dr. Birsen ÖRS (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Büşra ERSANLI
(Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Cemil OKTAY (Yeditepe Üniversitesi) Prof. Dr. Christoph KNILL
(Konstanz Üniversitesi / Almanya) Prof. Dr. Coşkun ÇAKIR (İstanbul Şehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Deniz VARDAR (Marmara üniversitesi) Prof. Dr. Ergun ÖZBUDUN (İstanbul Şehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Erhan BÜYÜKAKINCI (Galatasaray Üniversitesi) Prof. Dr. Faruk SÖNMEZOĞLU (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Füsun ÜSTEL(Galatasaray Üniversitesi) Prof. Dr. Haluk ALKAN
(Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Hüseyin ÖZGÜR (Pamukkale Üniversitesi) Prof. James M. CONNELLY
(Hull Üniversitesi / İngiltere) Prof. Dr. Jean MARCOU (Grenoble Üniversitesi) Prof. Dr. Mahmut Bali AYKAN
(Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ (Afyon Kocatepe Üniversitesi) Prof. Dr. Musa EKEN
(Sakarya Üniversitesi) Prof. Dr. Nihal İNCİOĞLU (İstanbul Bilgi Üniversitesi) Prof. Dr. Ruşen KELEŞ
(Ankara Üniversitesi) Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Yakup BULUT
(Mustafa Kemal Üniversitesi) Doç. Dr. Dominique MALIESKY (Rennes Siyasal Çalışmalar Enstitüsü / Fransa)
Doç. Dr. Semra CERİT MAZLUM (Marmara Üniversitesi) Doç. Dr. Ted HOPF
(Singapur Devlet Üniversitesi / Singapur) Doç. Dr. Yüksel DEMİRKAYA (Marmara Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. İsmet AKÇA (Yıldız Teknik Üniversitesi)

EDİTÖR:

Doç. Dr. Nail YILMAZ

EDİTÖR YARDIMCILARI:

Öğr. Gör. Dr. Baran Alp UNCU

Arş. Gör. Ümit YAZMACI

Basılı ISSN: 2147-6934

Elektronik ISSN: 2147-6926

Marmara Üniversitesi Yayın No: 805

Baskı-Cilt:

Marmara Reklam ve Pazarlama Ltd. Şti.

Tel/Faks: (212) 501 31 72 - (212) 577 01 12

Yayınevi:

Marmara Üniversitesi Yayınevi

Adres: Göztepe Kampüsü 34722 Kadıköy, İstanbul

Tel/Faks: (216) 348 43 79

E-posta : yayinevi@marmara.edu.tr

İletişim Bilgileri:

Adres: Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi,

Anadolu Hisarı Kampüsü, 34810, Beykoz, İstanbul

Telefon: (0216) 308 22 26 **Faks:** (0216) 308 22 26 /1205

E-mail: siyasalbilimlerdergisi@marmara.edu.tr

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Mohd AFANDISALLEH - Mohd Fauzi ABU-HUSSIN - Abdul Majid Hafiz MOHAMED

THE AMERICAN CHRISTIAN RIGHT AND
GEORGE W. BUSH'S FOREIGN POLICY TOWARDS SUDAN 9

Haluk ALKAN - Muhammet Hüseyin MERCAN

YENİ BURJUVAZİ, EKONOMİK KALKINMA VE AFRİKA:
TUSKON AFRİKA TİCARET KÖPRÜLERİ..... 25

Ayfer GENÇ YILMAZ

DEVLET KAPASİTESİ VE UMUMİ MÜFETTİŞLİKLER
ALTYAPISAL İKTİDARIN YERELDE İNŞASI..... 43

Gönül GÜNEŞ

ÇANAKKALE'DE DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE SEÇİMLER..... 67

Elnur İSMAYILOV

21. YÜZYIL RUSYA DIŞ POLİTİKA DOKTRİNLERİ'NDE GÜNEY
KAFKASYA VE ORTA ASYA DEĞERLENDİRMESİ..... 87

Ruveyda KIZILBOĞA

İÇ DENETİM SİSTEMİNDE DENETÇİLERİN BAĞIMSIZLIK
VE TARAFSIZLIĞININ ÖNEMİ* 107

Hasan SABİR

KÜRESELLEŞEN DÜNYADA REKABET POLİTİKASI
VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER..... 121

Deniz SERT - Uğur YILDIZ

AUTONOMY DESPITE RESTRICTIONS: ASYLUM SEEKERS IN ISPARTA,
ISTANBUL, AND YALOVA 135

Ümit YAZMACI

BASİTLEŞTİRMEK, İFŞA ETMEK, GİZEMİNİ ÇÖZMEK: PIERRE-ANDRÉ
TAGUIEFF VE SEKÜLER ZAMANLARDA ANTİSEMİT KOMPLOCU TAHAYYÜL..... 153

DEVLET KAPASİTESİ VE UMUMİ MÜFETTİŞLİKLER ALTYAPISAL İKTİDARIN YERELDE İNŞASI *

Ayfer GENÇ YILMAZ **

Özet

Bu çalışma, Tek-parti Dönemi devlet-toplum ilişkilerine farklı bir bakış açısı getirmeyi hedeflemektedir. Tek-parti rejimini, devletin toplum üzerinde kurmaya çalıştığı tek yönlü despotik bir iktidar ilişkisi temelinde irdeleyen çalışmaların boş bıraktığı bir alanı; yapacağı altyapısal iktidar analizi temelinde doldurma gayretindeki bu çalışma, Mann'ın altyapısal iktidar kavramsallaştırması temelinde ilerlemektedir. Bu bağlamda, Tek-parti Dönemi kapsamında devletin yerelde altyapısal iktidar arayışlarının bir sonucu olarak vücut bulan Umumi Müfettişlik kurumu üzerinden bir analiz çerçevesi sunulmaktadır. Buna göre; devletin yerelde inşa etmeye çalıştığı yollar ve iletişim ağları gibi lojistik teknikler, devletin kurumları aracılığıyla kurmaya çalıştığı iktidar yapılandırmasını örneklemesi açısından önem taşımaktadır. Devlet, taşradaki görünürlüğünü ve ulaşılabilirliğini arttırmak; toplumun gündelik hayatına dair bilgi, gözlem ve tecrübesini kurumları aracılığıyla çoğaltmak istemektedir. Taşranın eğitiminden ekonomik kalkınmasına; karayollarının genişletilmesinden sulama sorunlarına; sıtma ölüm oranlarından doğumun teşvikine kadar gündelik hayatın çok farklı alanlarına temas eden bir yeni kurumsal alan olarak Umumi Müfettişlikler, bu bağlamda, devletin altyapısal iktidarının kurumsallaşmasına dair önemli bir işlevsellik kazanmaktadır.

Devlet-toplum karşılaşmasının gündelik hayatın büyük bir bölümüne yayılan örnekleri, Trakya Umumi Müfettişlik Raporları ve Umumi Müfettişlik Toplantı Tutanaqları üzerinden çalışma kapsamında analiz edilmektedir. Bu sayede, Türkiye tarihinin çok önemli bir kesiti olan Tek-parti rejimini ve bu dönemin çok önemli bir kurumsal parçası olan Umumi Müfettişlikleri siyaset sosyolojisinin ana meselelerinden devlet kapasitesi üzerinden yeniden anlamaya çalışarak tarihsel olan ile siyasal olanın bir araya getirilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: Altyapısal iktidar, Umumi Müfettişlik, devlet, toplum, devlet kapasitesi, Tek-parti Rejimi, Michael Mann

* Bu çalışma Yrd. Doç. Dr. İsmet Akça'nın Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Programında verdiği Türk Siyasal Hayatı Dersi kapsamında hazırlanmış bir ödevin yeniden düzenlenmiş halidir.

** İstanbul Ticaret Üniversitesi Araştırma Görevlisi. Mail: ayfergenc@gmail.com

Giriş

“Devlet nedir?” sorusu, siyaset sosyolojisinin temel ama cevaplanamayan sorunsalı olarak akademik tartışmaların merkezinde yer alırken devlet iktidarı, Weber’in mirasını devralan devlet merkezci kuramcılar (Mann, 1993; Migdal, 2001; Tilly, 1990) tarafından devlet kapasitesi kavramsallaştırması üzerinden analiz edilir (Seabrooke, 2002). Devletin neo-Weberyen teoriler nezdinde tanımı, devlet kapasitesi sorunsalından hareketle, onun kurumsal ve teritoryal merkezileşmiş doğası üzerinde yoğunlaşır (Mann, 1984). Diğer bir deyişle devlet, kurumları aracılığıyla, merkezden kapladığı teritoryal alana doğru iktidarını yayar. Bu noktada ise Mann’ın altyapısal iktidar kavramı devreye girer. Bir mekân dâhilinde idari merkezileşmeyi mümkün kılan ve onu, kapladığı bölgesel coğrafi alan dâhilinde hâkim kılan temel etkenlerden en önemlisi o devletin sahip olduğu altyapısal iktidarıdır (Mann, 1984).

Mann’ın (1984: 113-114) yukarıda sözü edilen altyapısal iktidar kavramsallaştırması “devletin sivil toplumu çevreleyebilme ve lojistik olarak siyasal kararları uygulayabilme yeteneği” şeklinde tanımlanır. Bu bağlamda, altyapısal anlamda güçlü bir devletten bahsedebilmek için, öncelikle, devletin toplumsal kontrol mekanizmalarına sahip olması ve aynı mekanizmaların toplumun gündelik hayatının en ücra köşelerine işleyebiliyor olması gerekmektedir. Diğer bir deyişle devletin, toplumsal faaliyetleri kurumları aracılığı ile merkezden kontrol edebiliyor olması gerekir.

Devletin kurumları aracılığıyla vücuda getirdiği yerelde altyapısal iktidar arayışları yol yapımı, iletişim ağlarının güçlendirilmesi, kurumsal iş bölümü gibi temel toplumsal mühendislik alanları üzerinde yoğunlaşırken; söz konusu arayış sadece ekonomik ve teknik anlamıyla değil, özellikle devlet kapasitesini genişlettiği ve merkezin yerel üzerindeki iktidarını kuvvetlendirdiği ölçüde siyasal anlamıyla da önem kazanır.

Yukarıda özetlenen teorik analize bağlı kalacak bu çalışma, Tek-parti dönemini, ağırlıklı olarak devletin toplum üzerinde hukuk ve polis aracılığıyla kurmaya çalıştığı otoriter/despotik iktidar analizleri üzerinden ele alan ve toplumu dışarıda bırakan çalışmaların boş bıraktığı bir alanı doldurmayı hedeflemektedir. Bu çalışma kapsamında, devletin toplum aracılığıyla altyapısal iktidar yaratma arayışı analiz edilmek istenmektedir. Tek-parti dönemi altyapısal iktidar projelendirmelerinin bir kurumu olarak Umumi Müfettişlikler, bu bağlamda, çalışmanın merkezinde yer alacak ve devletin yereldeki siyasal iktidar arayışları temelinde irdelenecektir.

Buna göre; Tek-parti rejimi merkezden atadığı müfettişleri aracılığıyla yerel halkın gündelik hayatında kendi varlığını görünür kılmayı ve iktidarını toplumsal ilişkiler üzerinden yeniden üretmeyi hedeflemektedir. Bunu yaparken teftiş raporları aracılığıyla toplumsal olanda neler olup bittiğine kayıtsız kalmamakta; toplumdan edindikleri ile karar alma süreçlerini yeniden şekillendirmektedir. Amaç, devletin tüm kurumsal mimarisi ile farklı boyutlarda toplumun bütününe temasını sağlamak ve bu uğurda devlet kapasitesini arttırmak olarak belirlenmiştir. Türk tarih yazımının devlet merkezci geleneği ve onun öngördüğü devlet-toplum monolitik bütünsel kavrayışı karşısında bu çalışma, toplumu bir aktör olarak analiz çerçevesine eklemeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda Umumi Müfettişliklerin, devlet ve toplum arasında kurulacak ilişkide üstlenecekleri rol ve bu sayede altyapısal iktidarı sağlamak adına işlevselleştirilmeleri süreci bu çalışmanın devamında incelenecektir.

Bu bağlamda devlet kapasitesi analizine Türkiye tarihi bağlamında çok tartışılan Tek-parti rejimi ve Umumi Müfettişlikler üzerinden yapılacak katkı, hem tarihi neo-Weberyen analize geri getirmeyi hem de Tek-parti rejiminin ulus devlet inşa sürecini ve siyasal iktidarını yerelde

yeniden üretme çabasını yeniden düşünmeyi hedeflemektedir. Bu anlamda da bugüne kadar ağırlıklı olarak Kürt Sorunu (Yeğen, 2006) ve Türkçülük (Bali, 2008) eksenlerinde ele alınan ve tartışılan Umumi Müfettişliklerin, devlet kapasitesinin önemli bir idari mekanizması olarak tartışılması hedeflenmektedir. Bu açıdan Umumi Müfettişlikler, sivil toplumda egemen siyasal toplumun kendini yeniden üretme arayışının önemli bir kurumsal aracı olarak ele alınacaktır.

Bu amaçla ilk olarak Mann'ın altyapısal iktidar analizi merkezinde devlet kapasitesi kavramsallaştırması teorik olarak ele alınacaktır. Çalışmanın asıl konusunu oluşturan toplum aracılığıyla iktidar analizi, meşruiyet kavramının da tartışılmasını gerekli kılacağından ilk bölümün ikinci kısmında bu sorunsal üzerinde durulacaktır. Ardından Umumi Müfettişlikler ve devlet kapasitesi ilişkisi Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine süreklilik gösteren bir yönetim zihniyeti (Koçak, 2010) olarak ele alınacaktır. Son olarak Trakya Umumi Müfettişlik raporları ve Umumi Müfettişlik toplantı tutanakları üzerinden altyapısal iktidarın Tek-parti örneğinde yerelde nasıl kurulmaya çalışıldığı somut örnekler üzerinden irdelenecektir.

Devlet Kapasitesi:

Altyapısal İktidar ve Meşruiyet Temelinde Bir Analiz

“(Modern) devlet, herhangi bir tarihsel devletten daha fazla günlük yaşamın içine sızar. Altyapısal gücü devasa şekilde artmıştır. Eğer bugün bir Kızıl Kraliçe olsaydı, sarf edeceği kelimelerden hepimizin korkması gerekirdi - Alaskadan Florida'ya, Shetlands'dan Cornwall'a, artık modern devletin altyapısal menziline saklanacak hiçbir yer yok” (Mann, 1984:114).

Devlet kapasitesinin üzerinde uzlaşmış net bir tanımı bulunmamaktadır. Egemenlik, vergi toplama, askeri güç ya da Mann'ın çalışmanın konusunu oluşturan altyapısal iktidarına atıfla tanımlanabilen devlet kapasitesi, çok genel anlamıyla devlet bürokrasinin temel fonksiyonu olarak devletin toplumsal aktörler ile ilişkilerini ve onun mekânsal ve toplumsal etki alanını ifade eder (Mann, 1984: 114).

Devlet kapasitesi en genel ifadesiyle bu şekilde devletin sınırları dâhilinde topluma hâkim olabilme ve onu yönetebilme becerisiyle ifade edilirken aslında ortaya çıkan, Vom Hau'nun (2007) vurguladığı gibi, Mann'ın altyapısal iktidarından başka bir şey değildir. Bu çalışma nezdinde devlet kapasitesi, merkezi devletin kurumsal kapasitesine referansla ve onun kapladığı bölgesel alanı çevreleme ve lojistik olarak kararlarını, aynı bölgesel alanda, uygulayabilme yeteneği üzerinden ele alınacaktır (Mann, 1984: 113). Bununla birlikte, Seabrooke'un (2002) “meşruiyeti devlet analizlerine geri getirme” önerisine istinaden devletin altyapısal iktidarını uygulanabilir kılan önemli bir etken olarak sembolik iktidar ya da meşruiyet arayışı da ihmal edilmeyecektir.

Mann'ın Devlet Teorisi ve Altyapısal İktidar

Mann'ın bu çalışmanın konusunu teşkil eden altyapısal iktidar kavramı onun devleti anlamakta kullandığı Weberyen yanına tekabül eder (Soifer, 2008: 233). Bu açıdan Mann'ı, Weber'in mirasçısı ve “Devleti Geri Getirme Ekolü”nün (Skocpol *vd.*, 1985) bir üyesi olarak tanımlayarak konuya başlamak takip edecek altyapısal iktidar kavramsallaştırması açısından öncelikli görünmektedir.

Neo-Weberyen olarak adlandıracağımız devlet kuramcıları, devleti sadece sınıf çatışması (Miliband, 1977), kapitalist işlevselcilik (Poulantzas, 2000) ya da çoğulcu çıkar grupları (Dahl, 1971) üzerinden açıklamayı reddederek liberal ve Marksist teorilerden farklı olarak devlete derecesi farklı seviyelerde öngörülme ile birlikte bir otonomi atfeder (Seabrooke, 2002: 4).

Yukarıda sözü edilen otonomi her şeyden önce devlet-toplum arasında, birincinin ikinciden bağımsızlığının dereceleri üzerinden bir analize girer. Mann (1984), söz konusu otonomi tartışması ekseninde, devleti toplumdan tam olarak bağımsız görmemekle birlikte onun toplum karşısında göreceli bir bağımsızlığı olduğu gerçeğini sıklıkla vurgular. Ona göre devlet, diğer toplumsal iktidarlardan farklı olarak merkezi ve bölgesel karakteri ile ayrılır. Hâkim olduğu bölgesel alan dâhilinde, onu diğer iktidar odaklarından farklı ve özgün kılan yegâne faktör ise meşru şiddet kullanım tekeline sahip olmasıdır (Weber, 1983: 111). Weber'in meşhur devlet tanımından yola çıkan Mann, devletin kendine özgü personeli, merkezden idare ettiği siyasal ilişkileri, teritoryal alanı ve sahip olduğu şiddet tekelinden hareketle Weber tarafından sistematize edilen otonom devlet anlayışını yeniden formüle eder.

Devlet ve toplum arasındaki ilişkiyi bu şekilde kurgulayan Mann'ın teorisinde devlet elitleri, toplum ve birincisinin ikincisi üzerinde kontrolünü sağlayan aracı kurumlar olmak üzere üçlü bir ilişkiyel yapı dikkati çeker (Soifer, 2008: 233). İşte Mann'ın altyapısal iktidar ve despotik iktidar ayrımı da bu üçlü ilişki ve devlete atfedilen otonomi temelinde ifadesini bulur.

Despotik iktidar, çok genel olarak, devletin baskıcı kapasitesine atıfla devlet elitlerinin sivil toplum üzerinde kurduğu tek yönlü bir ilişki ile tanımlanırken; altyapısal iktidar merkezi devletin kurumsal bütünlüğüne atıfla onun kapladığı bölgesel alanın içine işleyerek kararlarını uygulayabilme yeteneği ile ifade edilir (Lucas, 1998). Diğer bir deyişle despotik iktidar toplum üzerinden işleyen bir iktidarken; altyapısal iktidar toplum aracılığıyla işleyen bir iktidara işaret eder (Lucas, 1998: 91). Bu bağlamda denilebilir ki despotik iktidar tek taraflı bir ilişki ve yalıtık karakteri üzerinden tanımlanırken; altyapısal iktidar, toplum ile karşılıklı ilişkiselliği sayesinde anlamını bulur.

Mann'ın giriş bölümünde önemle ifade edilen Weberyen yanı onun temel ilgisini devletin merkezleşmiş yapısı ile birlikte devlet elitlerine yönelir (Jacoby, 2010: 21). Bu da bizi yukarıda bahsedilen altyapısal iktidarı ile despotik iktidarı arasındaki iki farklı iktidar türü arasındaki ayrıma götürür.¹ Altyapısal iktidar, lojistik teknikleri aracılığı ile topluma nüfuz etme ve politik kararları uygulama arayışındayken despotik iktidar, elitlerin sivil toplum gruplarıyla rutin ve kurumsallaşmış pazarlıklara girişmeden gerçekleştirmeye muktedir oldukları eylemler dizisi olarak anlam kazanır (Mann, 1984). Bu ikisi arasındaki farklılık ve geçirgenliği anlamak adına Soifer (2008), Tocqueville'in *The Old Regime and The French Revolution* adlı yapıtından bir örnekten hareket eder. Buna göre; egemen, tanık olduğu veya farkına vardığı her suç cezalandırılmalıdır; ancak cezalandırması gereken her suç fark ettiği yanlışlığa da kapılmamalıdır. Bu analogiden hareketle düşünüldüğünde altyapısal iktidar, her şeyden önem-

¹ Mann'ın altyapısal iktidar ve despotik iktidar arasında ortaya koymaya çalıştığı ayrım idealize bir kavramsallaştırmaya işaret eder. Buna göre altyapısal iktidar ve despotik iktidarın tarihsel ve toplumsal düzeyde birbirlerinden bağımsız bir biçimde var olduklarını düşünmemek gerekir. Her despotik iktidarın, altyapısal iktidara ihtiyaç duyacağı kaçınılmaz görünmekle birlikte altyapısal iktidarın da despotik iktidarın alternatif olarak düşünülmesi yanlışlığa düşmemek gerekir. Tersine, altyapısal açıdan kuvvetlenmiş bir iktidarın da pekâlâ totaliterleşme eğilimi gösterebileceği her daim akılda tutulmalıdır. Mann'ın bu şekilde ifade ettiği altyapısal ve despotik iktidar kavramları ideal tipolojilere işaret eder. Gündelik hayatta ise iki iktidar biçimi birbirlerine eklenmiş halde bulunurlar.

lisi, hükümdarın yanılmasını engelleyecek gözetleme ve bilgi edinme yeteneği ile anlamını bulur.

Yukarıda sözü edilen iktidarın gözetleme ve bilgi edinme yeteneği, Foucault'nun Bentham'dan ödünç alarak iktidar kuramını üzerine inşa ettiği mimari hapishane tasarımı 'panoptikon'u anımsatır. Bentham'ın panoptikonunda kendi kendini kontrol eden ve gözetlen bir topluluk tahayyül edilmiştir. Bentham'ın mirasını devralan Foucault'da (1977) panoptisizm, toplumu düzenlemeyi ve sürekli kontrol altında tutmayı başaran iktidarın toplumsal kontrol tekniklerine işaret eder. Bu bağlamda, modern devlet iktidarının önemli bir boyutunu oluşturan altyapısal iktidar; bilgi edinme, gözetleme ve kayıt altına alma yöntemleriyle toplumu çevrelerken aslında bireyi sistematik bir biçimde kontrol altında gözetlenebilir kılan ve bu sayede de bireyin kendi kendini yönetebilir kılmasını öngören panoptisizm ile de ciddi bir biçimde eklenir. Bu bağlamda devletin altyapısal iktidar mekanizmaları genişledikçe, toplum dâhilinde bireylerin kendi kendilerini denetleme pratikleri de o oranda gelişir.

Mann (1993), despotik iktidarların tarih boyunca çok farklı düzeylerde düzensiz bir gelişim izlediğini belirtirken; altyapısal iktidar mekanizmaları alanında devletlerin dünden bugüne sürekli aşama kaydederek söz konusu mekanizmaları sürekli geliştirdiğinden bahseder. Dolayısıyla tek başına var olan despotik iktidarın kısa süreli kalmaya mahkûm olduğunu; altyapısal iktidarın ise günümüz kapitalist demokrasilerinde görüldüğü üzere bugün modern devletin temelini oturduğunu ve sürekli karmaşıklaşarak geliştiğini savunur.

Lucas'ın (1998) önerisiyle altyapısal iktidarı, Weber'in kolektif iktidar/distribütif iktidar üzerinden yaptığı tartışma ekseninde değerlendirmek de mümkündür. Buna göre; altyapısal iktidar devlet ve toplum arasında ortak bir amacı gerçekleştirmeye; deyim yerindeyse bir ortaklığa işaret eder. Bunun için bazen bir üçüncü aktör gerekebilirken bazen de ortak bir çıkar yeterli olabilir (Lucas, 1998: 92). Bu, bir sonraki bölümde ayrıntılarıyla ele alınacağı üzere, Umumi Müfettişlik kurumunun bir üçüncü aktör olarak devlet ve toplum arasında yer aldığı ve ekonomik kalkınma, toplumsal istikrar ve ulusal bütünleşme gibi ortak çıkarlar ekseninde Tek-parti rejimi ile toplumun girdikleri karşılıklı etkileşim ve ilişkiyle Türkiye tarihinde de somutlanır.

Bu amaçla, çalışma boyunca devletin altyapısal iktidarının yukarıda belirtilen karşılıklı ilişkiselliği üzerinden bir analizi gerçekleştirilecektir. Öyle ki devletin mekânı içinde yer alan vatandaşlarının toplumsallaştırılmasında müdahale alanı ancak altyapısal iktidarının genişlediği ölçüde mümkün kılınır ve bu iktidar tarzı her durumda devlet ve toplum arasında karşılıklı bir etkileşimi gerekli kılar. Tek-parti rejiminin sivil topluma bilfiil girebilme ve politik kararları geniş kesimlerde lojistik olarak uygulama kapasitesi altyapısal iktidarı üzerinden açıklanır (Jacoby, 2010: 21). Bu bağlamda, Soifer'in (2008) önerdiği şekliyle Mann'ın altyapısal iktidarı her şeyden önce bir kurumlar bütünü olarak devletin sınırları üzerinde kontrolü ve toplumsal ilişkileri düzenleyebilme yeteneği ile ifade edilir. Gündelik hayata müdahalede bulunabilme yeteneğine sahip olan devlet, bu sayede duygusal bağlılığı kendi temsilinde sağlayabilir (Vom Hau, 2007).

Bu noktada akla şu soru gelmektedir: Devlete, bireylerin gündelik hayatına müdahale hakkını veren ya da bu duruma toplumun rıza göstermesini sağlayan nedir? Devlet iktidarının kendini bu şekilde toplumda görünür kılama eğilimi, aslında, her devletin iktidarının sürekliliğini sağlamak adına toplumda rıza oluşturma gayesine işaret eder. Bu, siyasal egemen sınıfın toplum üzerinde hegemonya tesis etmesi (Gramsci, 2007) veya siyasal elitlerin siyasal

bir formül oluşturması (Mosca, 1939) şeklinde gerçekleşebilir. Diğer yandan, iktidarın varlığını rasyonel kılabilceği bir söylemsel alan yaratarak; diğer bir deyişle problemler ortaya atıp sonradan bunlara çözüm bulmak amacıyla müdahale etme arayışına girmesi de benzer bir amaçla açıklanabilir (Foucault, 1972). Burada söz konusu olan, iktidarın toplumsal olanda kendine yer edinebilme arayışıdır. Bunu çeşitli teoriler üzerinden analiz etmek farklı boyutlara işaret etse de aslında hepsi, aynı rıza ve kabul görme niyetine ve iktidarın sürekli kılınmasına yönelik hamlelerdir.

İktidarın gündelik hayata bu şekilde müdahil olması, onu, hayata dair anlamlandırmalarımız üzerinde hâkim kılar. Örneğin; Habermas'ın (1981) yaşam dünyası ve sistem olmak üzere ikili ayırım temelinde ilerleyen kuramında, birincinin ikinci tarafından kolonileştirilmesi süreci de bu çerçevede anlamını bulur. Yaşam dünyasını; kültür, sembol, anlam ve kişilik ekseninde algılayan Habermas, diğer yandan, sistem olarak da devlet ve ekonomiyi kasteder. Birincinin ikincisi tarafından kolonileştirilmesi, yaşam dünyasına dâhil olan kendi istek ve anlamlandırmalarımızın aslında sistemin öngörülleri doğrultusunda ve sosyo-kültürel olarak belirlenebildiği gerçeğini ortaya çıkarır. İletişime dair olanın bu şekilde belirlenebilir olması, Habermas'ın gündelik hayatın sömürgeleştirilmesi olarak adlandırdığı sürece işaret ederken sistem ve yaşam dünyası arasında sürekli bir gerilimi öngörür.

Yukarıda ifade edildiği şekliyle devlet ve toplum arasında ortak çıkarları sağlayacak ve devletin toplumun gündelik hayatında görünür kılınmasını mümkün kılacak olan teknikler olarak ise siyasal kontrol lojistiği teknikleri (Mann, 1984) ön plana çıkar. Devletin altyapısal iktidarının gelişimi ancak siyasal kontrol lojistiği tekniklerinin uygulanması ile mümkün görünmektedir (Jacoby, 2010: 22-23). Bu teknikler sayesinde ki devlet toplumsal hayata nüfuz edebilme imkânını bulabilmekte ve gündelik hayatın içine girebilmektedir. Bu dört tip lojistik teknik aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Jacoby, 2010: 23) :

- Devletin merkezi olarak koordine ettiği, başlıca faaliyetleri arasında gelen kurumsal işbölümü
- Sabit mesajların devletin amilleri yoluyla ülke toprakları boyunca iletilmesini ve yasal sorumlulukların kodlanıp saklanmasını sağlayan okuma-yazma kültürü
- Devlet tarafından en üst değer garantisi altında meta değişimine imkân veren para basma, ağırlıklar ve değerler
- İyileştirilmiş yollar, gemiler, telgraf sistemi vs. yoluyla kaynak ve insan taşınmasının ve mesajların iletişiminin hızı

Yukarıdaki lojistik teknikler yoluyla devlet, Tek-parti rejimi ve Umumi Müfettişlikler özelinde inceleneceği üzere, içinde özerkleştiği teritoryal sınırlarına egemen olabilmekte ve yine aynı teknikler sayesinde merkeziyetçi yapısını koruyabilmektedir. Özetle devlet, oluşturduğu kurumsal mimarisi aracılığıyla merkezden kapladığı teritoryal alana doğru yayılarak toplumun içine işleyebilmektedir. Bunu ise ağırlıklı olarak iletişim, ulaşım, eğitim ve idari vasıtalar aracılığıyla sağlamaktadır (Vom Hau, 2007).

Lojistik teknikler, devlet aygıtını ait olduğu teritoryal alanda hâkim kılar. Bu şekilde fiziksel anlamda elinde gerekli araçları bulunduran devlet aygıtı, artık, Foucault'nun (2007, 2008) yönetimsellik kavramsallaştırması ile ifade edildiği şekliyle söz konusu bölgesel alandaki nü-

fusu yönetmeye başlar. Bu bağlamda; sınırları dâhilinde yönetmek niyetinde olduğu nüfusun farkında olan devlet, artık, idari kapasitesini bu nüfusun kontrol altında tutulmasına ve aynı nüfusun kendi kendini kontrol edip gözetebilecek bir tutumu alışkanlık edinmesini amaç edinir. Foucault'nun, nüfusu siyasal bir özne olarak ortaya çıkaran yönetimsellik kavramsallaştırması özneleştirme süreci ile devlet aygıtının kurumsallaşması arasında kurduğu doğrudan ilişki çerçevesinde önem kazanır (Lemke, 2007). Bu bağlamda yönetimsellik, nüfusunu yönetmek niyetinde olan Tek-parti iktidarı ve ona bu yolu açan kurumsal aygıt olarak Umumi Müfettişliklerin başta istatistiki raporlar olmak üzere çeşitli pratiklerinde ifadesini somut bir biçimde bulur. Doğum oranlarından iskân politikalarına veya hijyenden beslenmeye kadar insan hayatına dair olan her şey, böylece, iktidarın konusu haline gelir. Foucault'da yönetimsellik, bu çerçevede, her zaman davranışların yönetilmesi sürecine işaret eder ve kendini yönetmekten diğerlerini yönetmeye kadar geniş bir alanı kapsar. Bu haliyle, teritoryal alan ve nüfus ekseninde tanımlanan altyapısal iktidar ve yönetimsellik de devletin idari aygıtlarının özneleştirme teknikleri ile olan ilişkisi dâhilinde birbirlerine eklenir. Foucault'nun yönetimsellik analizinin öngördüğü haliyle iktidarı; aygıtları, pratikleri ve teknolojileri üzerinden tanımlamak, ister istemez, bu çalışmanın konusunu oluşturan altyapısal iktidar analizini de zorunlu kılar.

Bu bağlamda çalışmanın asıl konusunu oluşturacak olan Tek-parti dönemi Umumi Müfettişlikleri, Mann'ın yukarıda genel hatlarıyla ve teorik olarak ifade edilmeye çalışılan altyapısal iktidarının önemli bir örneğini oluşturmaktadır. Buna göre, Tek-parti iktidarı, sınırları dâhilinde Anadolu'nun ücra köşelerine de ulaşma gayretiyle, içinde hâkimiyetini pekiştirmeye çalıştığı mekân ve sınırlar dâhilinde idari merkezileşme iddiası ile bir kurumsal yapı olarak Umumi Müfettişlikleri meydan getirir. Amaç, devletin idari kapasitesini genişletmek ve bu sayede topluma nüfuz ederek merkezde kurulmaya başlanan devlet oluşum sürecini yerele doğru yaymaktır. Bu da her durumda taşrayı da hesaba katmak ve devlet kapasitesini yerelde inşa etmek ile mümkün görünmektedir. Bu amaçla erken Cumhuriyet dönemi Kemalist rejimin iktidarını kalıcı kılmak amacıyla taşraya yöneldiğini ve toplumsal olana nüfuz etmek derdinde olduğunu belirtmek yerinde bir tespit olacaktır. Ancak bu şekilde altyapısal olarak güçlendirilecek bir devlet iktidarı, toplumu hak ettiği merkezi ve teritoryal karaktere ulaştıracaktır.

Umumi Müfettişlikler, bu anlamda, devlet kapasitesinin yerelde inşa sürecinin önemli bir kurumsal mekanizması olarak devletin, sivil toplumun gündelik hayatında yeniden üretimini mümkün kılacaklardır. Bunu yaparken toplumu üretici kılarak entegrasyonunu sağlamayı, yollar yaparak ve iletişimi kuvvetlendirerek ulaşılabilir kılmayı, eğitim yoluyla da cumhuriyet ideolojisini okullar ve eğitimin yaygınlaştırılması süreci ile birlikte Althusser'in (1971) de ifade ettiği şekliyle ideolojik aygıtlarında cisme büründürerek kurumsallaştırılmayı hedef biçerek devlet kapasitesini Anadolu taşrasına yayarak güçlendirmek üzere yola çıkacaklardır.

Bu anlamıyla Tek-parti rejiminin kurumsallaştırdığı Umumi Müfettişlikler, rejim için yönetim kapasitesini artırma aracı olarak önemli bir rol üstlenmişlerdir. Bunu yaparken toplumu kayıt altına almış ve sosyo-ekonomik ihtiyaçlarını belirleyerek gündelik yaşamlarına sızmayı başarmıştır. Bu sayededir ki altyapısal iktidarını hâkim olduğu bölgesel alanda genişletmeyi mümkün kılmıştır.

Devlet Kapasitesini Meşruiyet Ekseninde Düşünmek

Altyapısal iktidar devletin kapasitesini anlamak adına merkezi bir rol üstlenirken onu, toplumun gündelik yaşantısını biçimlendirmek ile meşgul iken neredeyse doğal bir güç gibi idrak edilmesini sağlayacak olan yegâne faktör olarak ise sembolik iktidar ya da meşruiyet arayışı ortaya çıkar (Loveman, 2005; Seabrooke, 2002). Devlet bir yandan altyapısal iktidarını genişletmek için meşruiyete ihtiyaç duyar; diğer yandan ise altyapısal iktidarını genişlettikçe sembolik iktidarını pekiştirir. Özetle bu ikisi arasındaki ilişki her şeyden önce karşılıklı bir ilişkiselliğe tekabül eder (Vom Hau ve Soifer, 2008). Ve bu ilişkisellik özünde devletin ve toplumun birbirlerini şekillendirdiği ölçüde şekillenerek vücut bulduklarını bize gösterir. Seabrooke'un (2002) meşruiyeti devlet kapasitesi analizine katma çabası bu ilişkiselliği hatırlattığı ve görünür kıldığı şekilde anlam kazanır ve Mann'ın altyapısal iktidar kavramsallaştırmasına da eksik olan parçasını eklemleyerek devlet toplum ilişkiselliğini bütüncül kılar.

Bu açıdan Leonard Seabrooke (2002), "meşruiyeti neo-Weberyen devlet teorisine geri çağırma" hedefi ile yola çıktığı makalesinde, Mann ve Skocpol gibi teorinin en önemli kurucu figürlerinde meşruiyet kavramının eksik olduğu yönünde tespitite bulunur. Ona göre eğer bir altyapısal iktidar, her şeyden önce, devlet ve toplum arasında bir ilişki üzerinden tanımlanıyorsa bu ilişki mutlak suretle karşılıklı bir ilişkidir. Toplumun, bu bağlamda, devlet oluşumundaki aktif rolü yadsınamaz ve eğer meşruiyet, bu haliyle devlet kapasitesinde hak ettiği yeri bulamıyorsa, o zaman "devletin tanımında toplum eksik ya da yeterince hesaba katılmamış demektir" (Seabrooke, 2002). Toplumsal normların değişimine paralel olarak devlet kapasitesinin toplumsal kaynakları da değişim gösteriyorsa, öyleyse, toplum devletin oluşum aşamasında önemli bir yere sahiptir ve bu açıdan da devlet kapasitesine hem aşağıdan bir bakış açısı hem de toplumsallık ve tarihsellik getirmek zaruri görünmektedir (Seabrooke, 2002).

Devletin altyapısal iktidarı üzerinden milliyetçiliği anlamaya çalıştığı makalesinde Mattias Vom Hau, önceki bölümde bahsedilen Mann'ın lojistik tekniklerinin devletin belirli sınırları içerisinde okuma oranını arttırarak veya ulaşımı kuvvetlendirerek vatandaşlarına nüfuz etmesiyle birlikte meşruiyetini kuvvetlendirip bu şekilde inşa etmeyi hedeflediği milliyetçiliğe hızla yaklaştığını ifade eder (Vom Hau, 2007: 337). Sağlık kliniklerinden vergi dairelerine, devlet okullarından kitle iletişimine, eğlence zamanlarından devlet seromonilerine her şey devletin topluma nüfuz ettiği alanı genişletir ve derinleştirir. Bu anlamda da, bir sonraki bölümde ele alınacağı gibi, devlet kapasitesini yerele ve toplumun geneline yaymaya çalışırken her şeyden önce bunu meşruiyetini arttırmak için yapar. Buna bağlı olarak da meşruiyetini arttırdığı ölçüde toplumun gündelik hayatına nüfuzu kolaylaşır ve kapasitesi sembolik anlamda daha da fazla yoğunlaşır. Meşruiyet kavramı, bu açıdan, dâhil olduğu ve eklemlendiği ilişkisellikte birbirini besleyen karşılıklılığı görünür kılar.

Bu bağlamda bir sonraki bölüm, yukarıda teorik olarak ortaya konulmaya çalışılan devlet kapasitesinin olmazsa olmazları altyapısal iktidar ve meşruiyet arayışını Tek-parti dönemi Umumi Müfettişlik kurumuna ve iktidarın bu kurum aracılığıyla uygulamaya çalıştığı çok farklı lojistik teknikler uyarınca hedeflediği kendisinin toplumda yeniden üretim süreçlerine odaklanacaktır.

Tek-parti rejimi, altyapısal iktidarını güçlendirdiği ölçüde meşruiyetini sağlayacak; meşruiyetini sağladığı ölçüde kapasitesini arttıracak daha başka boş alanlar bulacaktır. Bu anlamda devlet kapasitesinin yerelde inşası meşruiyet aracılığıyla onun toplumun gündelik yaşantısındaki suretini her daim canlı tutacaktır.

Umumi Müfettişlikler ve Devlet Kapasitesi

Bu bölümde, Anadolu'nun farklı bölgelerinde uygulanan lojistik teknikler aracılığıyla merkezin yerel dokunarak iktidarını bu bölgelerde yayması amacıyla görevlendirilen ve devletin yereldeki suretini temsil eden Umumi Müfettişlerin Trakya Umumi Müfettişlik raporları ve toplantı tutanakları üzerinden detaylı incelemesi gerçekleştirilecektir. Çalışmanın sınırları düşünülerek, Umumi Müfettişlik raporları incelemesi Trakya Bölgesi ile sınırlı tutulmuştur. Diğer yandan; öteki bölgelerde kurulan Umumi Müfettişliklerin öncelikli olarak iktidarın Kürt siyaseti ile ilgili olarak kurulmuş olmaları ve raporların da ağırlıklı olarak bu mesele üzerinde yoğunlaşması, çalışmanın konusunu oluşturan devlet kapasitesi analizini bir hayli zorlaştırmaktadır.

Umumi Müfettişlik raporlarının incelemesine geçilmeden önce, ilk olarak, devlet kapasitesi arayışlarının Osmanlı'dan Tek-parti dönemine süreklilik arz eden bir yönetim zihniyeti olarak analizi gerçekleştirilecektir.

Osmanlı'da Merkezileşme ve Modernleşme Ekseninde Devlet Kapasitesi Arayışları ve Umumi Müfettişlikler

Turan'ın (2008: 149) belirttiği gibi devlet kapasitesi, "değişim isteyen iç dinamikleri dış faktörler ile ilişkili olarak düşünmeye yardımcı olan bir tarihsel sosyoloji çerçevesi sunmaktadır." Bu açıdan bakıldığında kaynaklarında, uygulamalarında ve çerçevesinde dış faktörlere bağlı olarak değişimler yaşansa da devlet kapasitesi arayışı her devletin farklı süreçlerde farklı seviyelerde ama her daim ihtiyaç duyduğu bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Turan (2008), Osmanlı'da modernleşme sürecini hem iç hem de dış faktörler arasında bir denge düzeyinde incelediği makalesinde dönemin kapitalist sistemini ve gereklerini ihmal etmeden, yerel sistem olarak Osmanlı Modernleşmesinin bir süreç olarak iç ve dış güçler arasında diyalektik ilişkiler nezdinde şekillendiğini belirtir. Ona göre yapılması gereken bu iç/dış dengeyi devlet kapasitesi üzerinden düşündürmektir. Özetle, modernleşme sürecini devlet kapasitesini arttırmaya yönelik bir süreç olarak okumayı önerir. Bu bağlamda da Mann'ın lojistik teknikleri aracılığıyla, özellikle ilköğretim seviyesinde okullaşmanın yaygınlaştırılması, telgraf ve demiryolu ağlarında yaşanan gelişmeler, ilk milli bankanın kurulması örnekleri ile kendini gösteren devlet kapasitesini artırma çalışmaları, Osmanlı modernleşme ve merkezileşmesinin temelinde yer alır.

Bu bağlamda makalenin konusunu oluşturan Umumi Müfettişliklere de Osmanlı'da ilk defa II. Abdülhamid döneminde rastlanmaktadır (Koçak, 2010). Bu açıdan devletin bekası ve iktidarının güçlendirilmesi temelinde devlet kapasitesinin artırılması; yine bu ekseninde taşra da dâhil olmak üzere toplumun bütününe temas eden bir iktidarın varlığının mecburiyeti anlaşılmış; bu vesile ile taşrada neler olup bittiğine dair gözetleyen ve rapor eden müfettişlere görev verilmiştir. Bu açıdan, makalenin asıl konusunu oluşturan, erken Cumhuriyet dönemi Umumi Müfettişlikleri ile birlikte düşünüldüğünde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e yönetim zihniyetinde bir süreklilik göze çarpmaktadır: Devlet kapasitesini artırma arayışı ve bu ekseninde toplumun bütününe nüfuz etme çabası.

Cemil Koçak'ın (2010) aktardığı bilgilere göre Osman Nuri Paşa'nın yazdığı Umumi Müfettişlik raporlarında rastlanan taşra vilayetlerine yönelik "asayişçi, nizamcı, medeniyetçi, terrekkiyatçı" bakış açısı Cumhuriyet dönemi süresince de süreklilik göstererek devam etmiştir.

Döneme ait farklı müfettişlik raporlarına göz atıldığında dikkat çeken nokta gündelik hayata dair çok sayıda konuya geniş yer verildiği gerçeğidir. Buna göre; asayiş, iskân, devlet binaları, eğitim, ekonomi, yollar, geçitler gibi gündelik hayatın işleyişine dair birçok konu raporların konusunu oluşturmaktadır.

Bu bağlamda Umumi Müfettişliklerin, bu dönem boyunca, sorunlu bölgelere ıslahat hareketlerini yerleştirmek amacıyla gönderildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Makedonya Eyaleti ve sonrasında 1. Dünya Savaşı arifesinde Doğu Vilayetlerine atanması düşünülen Umumi Müfettişlerin görevleri çok geniş bir listeyi kapsamaktadır.

“...Umumi müfettişler yasaların uygulanmasını denetleyecekler, Valilerin de görüşünü alarak gerekçesini de bildirerek bölgeleri için uygun görmedikleri yasalarda yapılması gereken değişiklikleri Babalı'ye bildirecekler ve bu konularda tasarılar hazırlayabileceklerdi... Umumi Müfettişler, memurların tayininde ve ıslahatla ilgili her türlü işte geniş yetkilere sahiptiler. Ayrıca bölgeleri içinde yasa ve nizamnamelerin uygulanması ile asayişten ve halkın refah ve huzurundan da sorumluydular. ...Ayrıca umumi müfettişler, görev alanları içindeki orman, maden ve ziraat alanlarının işletilmesinden ve korunmasında da sorumluydular” (Koçak, 2010: 32-33).

Daha sonra Milli Mücadele Dönemi sırasında da Umumi Müfettişlikler hatırlanmış; 28 Nisan 1920 tarihinde Anadolu Olağanüstü Müfettişliği kurulmuştur. Sonrasında ise yapılan uzun tartışmaların ertesinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu çerçevesinde halkı kötü yönetimden kurtarmak gayesini birincil hedef olarak alan Umumi Müfettişliklerin kurulmasına dair tasarıya ilişkin mecliste çok sıkı tartışmalar olmuş; ancak tasarı pratiğe geçmeden askıya alınmıştır. Ancak 1927 yılında Umumi Müfettişlikler Tek-parti yönetiminin kurulması ile gündeme tekrar gelebilmiştir (Koçak, 2010).

Cumhuriyet Dönemi Umumi Müfettişlikleri

Bir önceki bölümde Osmanlı ve Cumhuriyet arasındaki süreklilik üzerinden gösterilmeye çalışıldığı üzere devlet kapasitesini arttırma ve altyapısal iktidarını teritoryal alanının bütününde kurma amacı, tarihselliği ihmal edilmeksizin, her devletin nihai hedefini oluşturmaktadır. Osmanlı'nın yıkıldığı ve Cumhuriyet rejiminin meydana geldiği 1920'li yıllar ile birlikte artık Kurtuluş Savaşı ve Milli Mücadele ekseninden ayrılmış ve bu anlamıyla da savaş ve vatanseverlik meşruiyet mekanizmalarından yavaş yavaş kopmaya başlayan Tek-parti iktidarı da sefeli Osmanlı gibi devlet kapasitesini arttırma arayışına gecikmeden başlamıştır.

Cumhuriyet'in ilk yılları bu anlamda tam anlamıyla bir merkezileşme ve ulus devletleşme sürecine denk düşer. Mann'ın (1984, 1993) devleti her şeyden önce bir mekân olarak tanımladığından ve bu tanıma uygun olarak idari merkezileşmeye verdiği önemden yola çıkıldığında Umumi Müfettişliklerin kuruluşu Türkiye Cumhuriyeti açısından benzer bir aşamayı somutlar. Özmen'in (1947: 238) de belirttiği gibi 'Umumi Müfettişlikler bölgenin diğer bölgelerle bütünlüğünü sağlamak, merkeze olan uzaklığı ve ulaşım zorlukları göz önünde bulundurularak kurulmuş idari kurumlardır."

Bu amaçla birden fazla ili kapsayacak şekilde, 1927 yılında, Abidin Özmen'in ifadesiyle "hükümetin, idare mekanizmasından tam randıman alabilmesi" adına Birinci Umumi Müfet-

tişlik 1164 sayılı kanun ile Elazığ, Urfa, Bitlis, Van, Hakkâri, Diyarbakır, Siirt ve Mardin illerini kapsayacak şekilde kurulur (Korhan, 2012).

Cemil Koçak'ın hatırlattığı üzere Umumi Müfettişliklerin aslında Ankara ve İstanbul merkezleri dışında tüm Anadolu'yu içine alacak ve on ayrı yerde tüm bölgesel alanı kapsayacak Olağanüstü Hal Bölge Valilikleri şeklinde kurulması öngörülmüş olsa da (Varlık, 2010: 14) daha sonra fiilen sadece üç yerde daha faaliyete geçebilmişlerdir. Umumi Müfettişlikler, Tek-parti döneminin neredeyse tamamında var olmuşlardır. Bu kurumsal yapının fiilen yirmi hukukten de yirmi beş yıl boyunca kesintisiz bir biçimde ve genişleyerek ayakta kaldığı düşünüldüğünde idari bir mekanizma olarak Umumi Müfettişliklerin önemi daha iyi anlaşılacaktır (Koçak, 2010).

Umumi Müfettişliklerin öngörülen bölgelerde kurulması ile müfettişlerin ve beraberindeki ekibin bu bölgelerde "Türk Hükümeti'nin gözü kulağı olarak, kamu düzenini ve asayişini koruyarak ve bölgeyi geliştirmek için sıkı bir biçimde" çalışmaları öngörülmüştür (Aydoğan, 2004: 1).

"Elyevm mevcut altmış üç vilayetimiz umumi bir nazarla tetkik edildiği takdirde, bu vilayetlerin iktisadi, içtimai ve coğrafi noktai nazardan, yekdiğerleriyle alakadar birtakım mıntika münkasem olduğu ve bu mıntikaları teşkil eden vilayetler arasında umumi müşterek bir takım menfaatlerin mevcut olduğu tezahür eder.

İşte işbu müşterek menfaat ve ihtiyaçları mahallelerinde şamil bir nazarla tetkik ve bunların temin ve tanzimi hususunda nazım olmak ve aynı zamanda vilayeti de sıkı bir teftiş ve murakebe altında bulundurarak, ihtiyaçat idariyenin lüzum gösterdiği hususatı icra etmek üzere Müfettişi Umumilik teşkilatının icrasına lüzum ve zaruret hâsıl olmuştur" (Koçak, 2010: 55).

Bu şekliyle önerilen kuruluş metninden anlaşılacağı üzere Umumi Müfettişliklerin kuruluşu iktisadi ve sosyal bir temelde ele alınmış; kısa metnin takip eden cümlelerinde ise sıkı bir teftiş ve gözetimin gerekliliği belirtilmiştir. İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Sabri Çıtağ'ın ifadesiyle *devletin kudret ve kuvvetini temsil edecek olan Umumi Müfettişlikler*, yukarıdaki görev tanımının içeriğiyle uyumlu olarak 1936 yılına gelindiğinde taşranın özel bir röntgenini çıkartmış gibidir (Varlık, 2010: 13). Umumi Müfettişlikler her şeyden önce toplumu yerinde araştırmak, kayıt altına almak hedefini güdüyor; taşranın haritasını çıkardığı ölçüde merkezde toplumun tümüne ait sorunlar hakkında bir bakış açısı elde edilmesini sağlıyordu.

Bu konuda Üçüncü Müfettişliğe atanan Tahsin Üzer'in kendisine atama emrinin telgraf ile bildirilmesinden sonra Erzurum Gazetesine 19 Eylül 1935 tarihinde söyledikleri Umumi Müfettişliklerin amaç ve görevini göstermesi açısından dikkat çekicidir (Aydoğan, 2004: 5) :

"Üçüncü Umumi Müfettişliğe tayin edildim. Başbakanın doğu illerindeki son seyahatinde yüksek ve derin bakışlarıyla buldukları idari, mali, ekonomik, bayındırlık, tarım, sıhhat, iskan ve diğer umumi kıymetlerdeki noksanları ikmal etmek şimdilik müfettişliğin esas programını teşkil eder. Çalışma arkadaşlarımızla hep birlikte bu yolda yürüyeceğiz. Celadet ve mefahirle dopdolu kocaman bir Türk tarihini sinesinde taşıyan doğu illerinde kahramanlar diyarında çalışmak halk yaşayışını yükseltmek, genişletmek ve bunlar içinde kendilerine kayıtsız, huzur ve sükûn içinde bulundurmak daima göz önünde tutacağımız düsturlarımız olacaktır."

Özetle, Cumhuriyetin merkezi olarak Ankara, taşrada kabul görmek ve benimsenmek istemektedir. Bunun yolu ise Anadolu'nun ekonomik ihtiyaçlarının karşılanmasından eğitim seferberliğine ve oradan da ulaşım ağlarıyla ülkenin bütünleşmesinin sağlanmasına kadar birçok altyapısal iktidar mekanizmasının pratiğe geçirilmesini gerekli kılmaktadır. Denilebilir ki merkez taşranın ihtiyaçlarını bilmek ve gidermek istemektedir. İnönü'nün Kürt Raporu'nda Umumi Müfettişliklere istinaden söylediği üzere 'Doğu illeri verimli bir hale getirilmedikçe bütçenin ve devlet kudretinin artması beklenemez' idi (Koca, 1998: 175). Bu bağlamda devlet, iktidarını sağlamlaştırmak adına yerelin altyapısal sorunlarının çözümünden hareket ediyor ve Mann'ın altyapısal iktidar kavramsallaştırmasında belirttiği üzere iktidarını kurumları aracılığıyla toplum üzerinde yeniden üretmek istiyordu.

İktidarın Anadolu'daki gündelik hayat içerisinde yeniden üretilmesi süreci bir altyapısal iktidar arayışı çerçevesinde merkezden yerele yayılan bir boyuta işaret etmektedir. Ve bu ilişkide aracı rolünü üstlenen ve merkezi deyim yerindeyse taşraya taşıyan müfettişler, kuruluş amaçlarına uygun olarak merkezin yerelde temsilini sağladığı ölçüde devlet kapasitesini taşrada yeniden üretebilmiştir.

Devlet adım adım toplumsal olanın içine işlemek niyetindeydi. Bu amaçla giriştiği toplumsal mühendislik projeleri, bölgelerin su, kanalizasyon, elektrik, aydınlatma ihtiyaçlarından hidrolik ve mekanik santrallerin kurulmasına kadar küçüğünden büyüğüne farklı projelerden meydana geliyordu.

Bundan sonraki bölüm Cumhuriyet rejiminin devlet kapasitesini altyapısal iktidarı aracılığıyla nasıl inşa etmeye çalıştığını Trakya Umumi Müfettişlik raporları üzerinden ayrıntılarıyla ele alacaktır. Çalışmanın sınırlı kapasitesine istinaden sadece Trakya Umumi Müfettişlik raporları ve Umumi Müfettişlik toplantı tutanaklarının Trakya'yı ilgilendiren kısımları üzerinden ilerlenmesi uygun görünmektedir.

Trakya Umumi Müfettişliği ve Devletin Altyapısal İktidar Arayışı

Devlet, kurumları toplumun geneline ulaşamıyorsa o devletin bireylerin gündelik hayatlarını şekillendirmede deyim yerindeyse doğal bir güç olarak algılanmaları ve içselleştirilmeleri mümkün değildir. Buradan hareketle devletlerin kapasite arayışları altyapısal iktidar temelinde yerele taşınır. Trakya Umumi Müfettişliği bu açıdan merkezi idari mekanizmanın yerelde kapasite arttırma arayışlarının somut bir örneği olarak Cumhuriyetin altyapısal iktidarının nüvelerini oluşturması bakımından incelenmeye değer görünmektedir.

Çalışma kapsamında analiz edilecek olan Trakya Umumi Müfettişliği, 19 Şubat 1934 tarih ve 2/150 sayılı kararname ile "Edirne, Kırklareli, Çanakkale ve Tekirdağ illerini kapsayacak şekilde kurulmuştur (BCA 030.18.01/42.8.10). Kararnamenin üslubundan yeni kurulan bu müfettişliğin bayındırlık ve iskân sorunları ile ilgileneceği izlenimi edinilse de; daha sonra Trakya müfettişlerinin raporlarından da görüleceği üzere Umumi Müfettişlerin yöre halkının tarım sorunundan eğitime; sağlık sorunlarından iletişim problemlerine gündelik hayatının her noktasına temas ettiği anlaşılmaktadır. Amaç, kalkınma ve güvenlik ekseninde Trakya halkını hem eğitmek hem de üretici hale getirmek gibi görünmektedir. Devlet, Trakya'nın ihtiyaçlarını karşılamak üzere halkın yanında olduğunu göstermek ve bu sayede iktidarını toplumsal olan üzerinde yeniden inşa etmeyi beklemektedir.

Bu amaçlarla Trakya Umumi Müfettişi olarak atanan İbrahim Tali Öngören, Trakya halkının her alandaki eksiklik ve memnuniyetsizliklerini yerinde görmek, araştırmak ve deyim yerindeyse yöre halkı ile merkez arasında bir köprü vazifesi oluşturabilmek niyeti ile görev başlar. Bu görevi, daha sonra, 1935 yılında Atatürk ile Samsun'a çıkan grubun içinde yer alan Kazım Dirik devam ettirir (BCA 030.18.01/57.64.1). Bu bağlamda, Umumi Müfettişlerin Cumhuriyeti kuran kadrolar ile yakın ilişkilerini belirtmek altyapısal iktidarın merkezden yerele doğru yayılan ve işleyen karakterini vurgulamak açısından önemlidir.

Trakya Umumi Müfettişlik Raporlarının detaylı analizine ve toplantı tutanaklarının bölgeyi ilgilendiren kısımlarına geçmeden önce ilk olarak, takip eden bölümde, müfettişlik raporlarının yapısına, prosedürlerine ve işleyiş özelliklerine dair genel bilgi verilecektir.

Umumi Müfettişlik Raporları

Umumi Müfettişlik raporları, ilerleyen bölümlerde daha detaylı bir biçimde analiz edileceği üzere, müfettişlerin görevli kıldıkları bölgelerde çıktıkları tetkik ziyaretleri sırasında yöre halkıyla karşılaşmaları neticesinde kaleme alınmıştır. Söz konusu tetkik ziyaretleri; bölgeye dair ihtiyaçları, rejime bağlılığı, endişeleri, beklentileri tespit etmekte ve yöre halkının toplumsal ve gündelik hayatının bütününe dair çok ayrıntılı fikir vermektedir. Bu şekilde hazırlanan raporlar, yöreye dair detaylı gözlem ve deneyimleri içermektedir.

Buna göre, Umumi Müfettişler bölge ziyaretlerini ağırlıklı olarak görev yapmakta oldukları illere bağlı köylerde gerçekleştirmişlerdir. Kırsal alanlar raporların genel odağını oluşturmuştur. Müfettişler, gerek bu köyleri yerinde dolaşarak gerekse görev bölgesinde bir süre yaşayarak elde ettikleri bilgileri periyodik olarak gönderdikleri raporlar ile merkez ile paylaşmışlardır.

Raporlarda, kendi görev bölgelerinin sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi durumları hakkında ayrıntılı gözlem ve istihbaratlar yer almaktadır. Halkın talebi, istekleri, maddi ve manevi alanda çektikleri sorunlar, devlete olan bağlılıkları, sağlık ve eğitim alanında yaşadıkları sorunlar, iletişim problemleri hepsi toplum ile devlet yetkililerinin karşılıklı olarak bir araya gelmeleri ve paylaşımında bulunmaları ile tespit edilmiştir.

1936 yılı toplantısında umumi müfettişliklerin toplum nezdinde ne ifade ettiğine dair konuşulurken bahsedildiği üzere;

“... merkezin vilayetlerde ve halk nezdinde yüksek selahiyetli bir mümessili, halkın kendi yanında bir müracaat ve şikayet mercii olarak müsmir işler gördüğü rakam ve hakikatlere dayanan izahlardan anlaşılma...” (Varlık, 2010: 71)

Bu anlamda Umumi Müfettişlik raporlarının iki yönünden bahsetmek mümkün görünmektedir. Raporlar bir yandan devletin sosyal, ekonomik veya kültürel alanda işleyip işleyemediği alanları -deyim yerindeyse yönetim boşluklarını- tespit etmekte; diğer yandan ise toplumun beklenti ve istekleri üzerinden yeni toplumsal müdahale alanları meydana getirmekte ve iktidarının bu alanlara eklenmesi için çabalamaktadır. İşte bu çaba Umumi Müfettişlikler tarafından yönetilmekte ve özellikle kamu hizmetlerine odaklanılarak altyapısal mekanizmalar ile tamamlanmaktadır.

Ayrıca raporlar, farklı bölgelerde görev yapan Umumi Müfettişlerin bir araya gelerek ülkenin tümünü ilgilendiren ortak veya kendi bölgelerine özgü sorunları paylaştıkları toplantılarda farklı bir karaktere bürünüyordu. Bu sayede bölgesel olan ile ülke için ortak olanlar ayrıştırılıyor; tüm sorunlara el birliği ile çözüm aranıyor. Buna ilaveten Bülent Varlık'ın yayına hazırladığı ve Umumi Müfettişliklerin 1934 yılında yaptıkları toplantının metinlerini sunan kitabı, Umumi Müfettişlik toplantıları kapsamında sadece Umumi Müfettişliklerin sorunlarının değil; ülkenin içinde bulunduğu bütün sorunların ayrıntılarıyla İçişleri Bakanı başkanlığında tam dokuz gün boyunca tartışıldığı ve brifingler ile masaya yatırıldığını göstermektedir (Varlık, 2010: 13). Bu sayede merkezin yerele dair genel bir fikir edinmesi ve hepsini memleket meselesi olarak algılanacak şekilde aynı potada eritip genel bir kanı oluşturması mümkün kınıyor; merkezi politika bölge ayırt etmeksizin uygulanabiliyordu. Devlet, bu sayede, nüfuz etmek istediği toplumu biliyor ve anlıyordu.

Yöreyi Bilmek: İstihbarat ve İstatistik Üzerinden Bölgenin Analizi

Umumi Müfettişliklerin genel kuruluş metni üzerinden bir önceki bölümde incelendiği üzere iktisadi ve modernleşme eksenli kurulduğu ifade edilse de bu kurumun, Trakya örneğinde de görüleceği üzere istihbarat ve bilgi toplama amaçlı girişimleri de gözden kaçırılmamalıdır. Öyle ki Trakya'ya atanan umumi müfettişin yanında derhal bir istatistik memuru ve bir istihbarat şefi atanması görüşülmeye başlanmıştır. Buna göre; umumi müfettişin yanında bir de istatistik bürosunun gerekliliği hükümetçe hazırlanan ve 18 Aralık 1935 tarihinde TBMM'ye sunulan tasarıda belirtilmektedir:

“Trakya'nın kalkınması işini yürütürken, bu ergeye gidiş yollarını her zaman iyice aydın bulunduracak, sistemli ve derlenmiş rakamların elde bulundurulmasındaki kat'i zaruret, her işte noksanlığını göstermiş bulunmaktadır. Bunun içindir ki, bölgenin rakamla statik bir tarifini yapmak ve nüfus, iskân, tarım, tecim, ekonomi, bayındırlık, finans, köy ve köycülük, tüze, kültür, güven ve sair bakımlardan yürüyüş yollarını muayyen evreler içinde bilmeyi temin için de, bir istatistik bürosunun Umumi Müfettişlik kadrosuna ilavesine zaruret hâsıl olmuştur (Koçak, 2010: 136-137).

Bu bağlamda yöreyi bilebilmek adına Umumi Müfettişler, öncelikli olarak, Trakya bölgesindeki *tetkik seyahatleri* ile ihtiyaçların tespit edilmesine yönelik girişimlerini başlatır. Umumi Müfettiş İbrahim Tali'nin 1934 tarihli raporunda belirttiği üzere “*bu seyahat, münhasıran Mıntıkayı görüş ve ihtiyaçları, kabiliyetleri seziş seyahati olacak idi*” (Bali, 2008: 387).

İşte bu tetkik seyahatleri, hazırlanan raporlar, istatistik memurları aracılığıyla kayıt altına alınan ve merkeze sunulan bilgiler, her daim canlı tutulmak ve bu şekilde de halkın nabzını tutmak niyetindeki istihbarat görevlileri, hepsi, merkezin taşrada neler olup bittiğini öğrenme ve ona göre politikalar üretmek amacına yönelik idari mekanizmalar idi.

Taşrada yukarıda bahsedilen kurumsal işbölümüne dayalı örgütlenme mekanizması ile elde edilen bilgiler İçişleri Bakanının da katıldığı ve Umumi Müfettişlerin tümünü bir araya getiren toplantılarda bilgi paylaşımı yoluyla tutanaklar halinde kayıt altına geçiriliyordu. Cemil Koçak, M. Bülent Varlık'ın yayına hazırladığı ve Umumi Müfettişlikler toplantı tutanaklarına yer veren eserin önsözünde söz konusu tutanakların “tam olarak” 1936 yılı sonundaki

Türkiye'nin fotoğrafını sunduğundan bahseder (Varlık, 2010: 12). Bu bağlamda yine Koçak'a göre:

“Bütün metin, genel olarak ülkenin ve özel olarak da çeşitli bölgelerinin ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel yönden olduğu kadar, sağlık, eğitim, yerel yönetimler, idare ve ticaret hayatı, bütçe, banka, kredi, tarım, ormancılık, hayvancılık, madencilik, sulama, ulaşım, haberleşme, adli işlerle hapisaneler, kaçakçılık, medeni kanun, örf ve adetler, askeriye, özellikle jandarma ve polis teşkilatı ve karakollar, güvenlik güçlerinin çalışma şartları ve eğitimi ile ülkenin demografik özelliklerini ve altyapı sorunlarını nakletmesi bakımından çok önemlidir. Taşranın özel bir röntgeni gibidir; özellikle taşranın içinde bulunduğu durum açıkça gözler önüne serilmektedir.” denilmektedir.

Bu sözlerde özenle dikkat çekilmesi gereken nokta raporların taşranın bir nevi röntgenini sunmasıdır. Diğer bir deyişle toplum tüm detayları ile kaydedilmiş, analiz edilmiştir. Devlet, oluşturduğu yeni idari mekanizması aracılığı ile iktidar boşluğunun olduğu alanlarda sosyal kontrolü sağlamak adına her şeyden önce bilgiye önem veriyordu. Altyapısal anlamda taşrada iktidarını var edebilmenin yegâne şartı eksiklikleri bilmek ve bu eksikleri devlet iktidarının elinin uzanabileceği farklı iktidar alanları ile doldurmak idi.

Devletin Trakya'da Altyapısal İktidar Arayışları: Lojistik Tekniklerin Bölgede Gelişimi

Umumi Müfettişlerin Trakya'da görev aldıkları süre boyunca yaptıkları gözlemler dair hazırladıkları öneriler; ulaşım ve iletişim olanaklarının genişletilmesi, halkın üretici hale getirilerek ülke ekonomisine dâhil edilmesi, sınır bölgesi olan Trakya'nın güvenliğinin sağlanması, özellikle ilköğretimin yaygınlaştırılması yolu ile Cumhuriyet ideolojisinin benimsetilmesi ve Türkçe konuşulmasının yaygınlaştırılması ile Türkleştirmenin ve ülkeye bağlılığın sağlanması konuları üzerinde yoğunlaşıyordu. Diğer bir deyişle Mann'ın siyasal kontrol lojistiğinin teknikleri olarak tanımlandığı okuma yazma kültürü, yollar ve iletişimin yaygınlaştırılarak coğrafi erişimin genişletilmesi ve devletin merkezden kontrol ettiği işbölümü çerçevesinde yönetimin düzenlenmesi Cumhuriyet devlet elitlerinin de kapasite artırımı için başvurduğu başlıca yollar ile birebir örtüşüyordu.

Yukarıda özetlenen lojistik teknikleri tamamlamak adına, Koçak'ın belirttiği üzere (2010) Umumi müfettişlerin raporlarında ayrıca Trakya bölgesinin sağlık sorunlarına, ziraatin genel durumuna, sulama sorununa, mali sorunlara, vergilerin tahsilatı sorunlarına, iskan sorunlarına dair ayrıntılı bilgiler, tespitler ve çözüm önerileri yer almaktadır. Amaç; devletin toplumsal hayatın her yönüne işleyecek şekilde varlığını tüm bu alanlarda genişletmesi gibi görünmektedir. Vatandaşların ihtiyacı olan her alanda devlet var olmayı talep etmektedir.

Devlet, okullar yoluyla ideolojik iktidarını, bireylerin üretici hale getirilip ekonomik hayata katılımları ile ekonomik iktidarını, sınırlarda güvenliğin sağlanması yolu ile askeri iktidarını ve teritoryal merkezleşmiş idari yapılanması ile de siyasal iktidarını sağlar. Tim Jacoby (2010), bu iktidar kurumlarını kontrol mücadelesinin toplumsal gelişmenin merkezi dinamiği olduğunu söyler. Bu eksende; ona göre bu iktidarlar ideali yansıtır ve gündelik hayatta birbirlerinden bağımsız varlıklara sahip değillerdir. Diğer bir deyişle; devletler tarafından kulla-

nılan bu iktidar araçları bunların bir birleşimidir (Jacoby, 2010: 24-25). İşte umumi müfettişlikler tam da bu dört iktidarın temellendiği idari zemine oturur ve bu iktidarlara birleştirilerek kendini toplumsal olanda yeniden üretmeyi hedefler. Siyasal iktidar aşağıdaki örneklerde gösterileceği üzere ekonomik, ideolojik, askeri iktidarlara üzerinde yükselir ve egemen olur.

Bu bağlamda Trakya Bölgesinde umumi müfettişlikler görevlendirilirken ilk olarak halkın ekonomiye katılımının sağlanması ve bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi hedefleniyordu. Bunun için; öncelikli olarak Trakya'nın bir hayvancılık ve ziraat memleketi olduğu tespiti yapılıyordu (Bali, 2008: 437). Buradan hareketle bölgenin en önemli sorunu ve ekonomik gelişmenin önündeki en önemli engellerden biri olarak susuzluk sorunu ele alınıyor ve Meriç ve Ergene nehirlerinden sulama alanında yararlanılması ve bentler inşa edilmesi öngörülüyordu.

İkinci Umumi Müfettiş Kazım Dirik'in, Umumi Müfettişler Konferansında köy kalkınmasına dair önemli ifadeleri merkezin yerelde güttüğü kalkınma hedefini tamamıyla yansıtmaktadır. "*Zirai asayiş memleketin her tarafında muhtelif derecede acı tesirler bırakmaktadır.*" diyerek başladığı söyleminde Dirik, tarımda susuzluk probleminden bahsetmekte ve artezyen kuyuların tarımsal kalkınma açısından önemine ısrarla vurgu yapmaktadır (Varlık, 2010).

Bu noktada önemli bir noktaya temas etmek yerinde olacaktır. Sulama konusu üzerinde, müfettişlik raporlarında, önemle durulması ilgi çekicidir. Bu bağlamda belirtilmesi gereken sulamanın nerede nasıl yapılacağını düzenleme niyetindeki merkez aslında ekonomik kalkınmanın da sınırları ve yönünü belirliyordu. Sulamanın yönlendirileceği yerler ekonomik kalkınmanın da yaşanacağı yerler olarak belirliyordu. Ekonomik kalkınma ise nihayetinde devlete vergi geliri olarak yansımaktadır. Söz konusu durum ise altyapısal iktidarın ekonomik temellerinin dahi politik olana nasıl temas ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Ekonomik olanın politik boyutları, bu açıdan, kaçınılmazdır.

Buna ilaveten, raporlarda, benzer şekilde köy halkının traktörleri, bataryaları ve tankları için yol yapılmasının gerekliliğinden dem vurulmaktadır. Hem ekonomik kalkınmayı tamamlayacak hem de devletin toplumsal alana nüfuzunu kolaylaştıracak ulaşım sorunu raporlarda ayrıntılarıyla ele alınmaktadır. En azından kurak havalarda ulaşımın sağlanması amacıyla köprü inşaatlarının yapılması İbrahim Tali tarafından merkeze öneriliyor; Trakya'nın kalkınması açısından ekonomik öneme sahip sebze ve meyvelerin nakliyatları için demiryollarının geliştirilmesinin gerekliliği yine aynı raporda önemle vurgulanıyordu (Bali, 2008). Devlet, ulaşımı hem ülke içi ürün nakliyatını teşvik ederek kalkınmayı hızlandıracak hem de demiryolları sayesinde ihracatı tetikleyerek zenginleşmeyi sağlayacak bir araç olarak görüyordu. Bu sayede hem ekonomik kalkınmadan payına düşen vergi gelirlerine ulaşacak hem de yereli merkez için ulaşılabilir kılabilecekti.

Altyapısal iktidarın bir diğer önemli boyutu olarak iletişim sorunları da detayları ile tetkik ziyaretleri ertesi hazırlanan raporlarda inceleniyordu. Raporlarda köy telefonlarından istenilen derecede yararlanılmadığı ve ülkenin asayışı açısından da önemli olan bu konu hakkında derhal iyileştirme çalışmalarının başlatılması isteniyordu (Bali, 2008). İletişim adına telefonlardan halkın yararlanması sağlanarak özellikle köyler merkezin denetimine ve iletişimine açık hale getirilmek isteniyordu. Buna paralel olarak telgraf ağlarının genişletilmesi raporlarda dikkat çeken bir diğer önemli konuydu. Telgraf sisteminin genişletilmesi ile merkez ve yerel arasındaki resmi yazışmaların hızlandırılması ve güvenilir kılınması amaçlanıyordu. Merkez yerele hızla ve güvenle ulaşmak istiyordu.

Diğer yandan merkezdeki kurumsal gelişim taşrada da gerçekleştirilmek isteniyordu. Mann'ın lojistik tekniklerinden olan kurumsal işbölümün gerçekleşebilmesi için idari aygıtların ayrı ayrı kurumsallaşması gerekiyordu. Yugoslavya ve Bulgaristan yerel yönetimlerinden örnekler verilerek hükümet merkezinde açılmak suretiyle yerelde görev alacak vali ve kaymakamları yetiştirmek üzere kursların düzenlenmesi öneriliyordu (Bali, 2008: 196). Bu sayede merkezin yönetim usul ve geleneği ile eğitilecek görevliler bundan sonra yerelde görev alabileceklerdi. Bir nevi yönetim geleneğiydi oluşturulmak istenen.

Batı komşularından örnekle, benzer şekilde, muhtarların yanında bir tarım ustabaşı olmasının gerekliliğine dikkat çekilmekteydi. Toprak, tohum, makine işleri ve haşerelerle mücadele konularında köy halkını eğitmekle görevli olacak bu ustabaşlarının ülkede de uygulanmasının gerekliliğinin aciliyetini belirtmektedir. Dirik'e göre, tarım dışında da, köylerden gençlerden marangoz, demirci ve sanatkârlar yetiştirilerek bunlar üretici haline gelmelidirler (Varlık, 2010).

İktisadi faaliyetlere ilişkin bu mekanizmaların işletilmesine ek olarak raporlarda dikkat çeken bir diğer vurgu da öz Türk iktisadiyatına yapılan vurguydu. Trakya'nın iktisadi faaliyetlerindeki Yahudi hâkimiyeti eleştiriliyor; sermayenin birikim stratejisinin hızla Türklere yöneltilmesinde ısrarcı davranılıyordu. Merkezin öngördüğü ekonominin millileştirilerek Türk sermayesi için yolun açılması taşrada uygulamaya dökülmek isteniyordu. Diğer bir deyişle merkezden gelen politikalar Umumi Müfettişlikler aracılığıyla yerele ulaşıyor ve toplumsal yaşama işleniyordu.

“Trakya Türkünü canlandırmak ve iktisadi kalkınmaya mahzar kılmak için iktisadi sahada yapılacak ilk teşebbüsün Trakya'nın kazanç ve hayat kaynaklarını sağlam tedbirlerle öz Türk çocuklarına intikal ettirmek ve bütün Trakya piyasalarını Musevi hâkimiyetinden kurtarmaktadır. Bu harekette yerli küçük sermayelerin birlikler yapmak suretiyle yapacağı vazife en müessiri ve en feyizlisi olacaktır ancak öz Türk çocuğunun bu hareketini iktisadi hareketleri tanzim edici mütehasıs rehberler ve ihtiyaçları halinde onların bu hareketini besleyecek kredi kaynakları ile beslemek de öz Türk iktisat varlığına düşen en mühim ve vatani bir vazifedir” (Bali, 2008: 457).

Diğer yandan devlet, nüfusun arttırılması nihai hedefiyle varlığını sağlık hizmetleri adı altında yeniden üretmek niyetindedir. Doğum evlerinin ve ebe sayısının arttırılması, nüfus artışı hala istenilen düzeye erişmemiş olarak nitelendirilen Trakya Bölgesi için çok önemli görülmektedir. Trakya'nın ihtiyacı olan nüfusa ulaşması için devlet hizmeti ivedilikle yöreye götürülmek istenmektedir. Diğer yandan nüfus artışı isteği merkezin ordu için yeterli asker sayısına ulaşılabilmesi amacıyla da güvenlik açısından tavsiye edilmektedir. Bu bağlamda devletin nüfus artış hızı hem ekonomik kalkınma hem de ordu ve güvenlik açısından sık sık dile getirilmektedir. Diğer bir deyişle nüfus artışının sağlanması devlete bir yandan askeri ve ekonomik iktidarını birlikte geliştirme olanağını sağlayacak; diğer yandan ise sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve gelişmiş hale getirilmesiyle birlikte doğan çocukların, hastaların kayıt altına alınması sağlanacaktır.

Nüfus artışı ile bağlı olarak devletin yöre halkının sağlığı ile yakından ilgilendiğini umumi müfettişlik raporlarında net olarak görmekteyiz. Sıtma ve frengi hastalıklarının yöre halında tespiti yapıldıktan sonra bunların iyileştirilmesi için su temizliğinin ivedilikle gerçek-

leştirilmesi ve hastane ve dispanserlerin halka daha faydalı hale getirilmesi ön görülmektedir (Bali, 2008).

Raporlar, ayrıca bölgede yer alan azınlıklar hakkında da detaylı bilgi veriliyordu. Bu çerçevede ise özellikle eğitim yoluyla Türkleştirme faaliyetlerine ağırlık verilmesi öneriliyordu. Buna göre bölgede Çerkezler, Pomaklar ve Yahudiler mevcut idi. Dirik merkeze ilettiği bir raporunda büyük Pomak köylerine okul açtıklarından bahsetmektedir. Yine aynı Pomakları 'kültür ve terbiye hareketleri ile ıslah edilebilir' olarak tanımlamaktadır (Taş, 1997: 97-105). Bu anlamda, devletin merkezi politikaları, eğitimin yaygınlaştırılması yolu ile gündelik hayatın tümünde görünür kılınabilecekti. Bunun için belki de en etkin aygıt olan eğitim Mann'ın da altyapısal iktidarının önemli bir boyutunu oluşturmaktaydı.

Diğer yandan bizzat bölgede yer alan köylerde halka dağıtılmak üzere broşürler hazırlanıyordu. Kültür alanında broşürlere dair saptanan konular arasında en dikkat çekici olanları şu başlıkları taşımaktadırlar: "Atatürk ve Devrim Ateşi; Altı ok", Köylerde Türk dilinden başka dil konuşulmaz; buna göz yummanın zararları" ve Türklerin Asya kaynaklarından çıkış haritası: kutlu dalgalar" (BCA 030.10/72.475.5).

Rejimin halka temas etme arayışındaki en önemli araçlardan Halkevleri de umumi müfettişlik raporlarında yer alan önemli konulardan biriydi. Kazım Dirik'in Başbakan İsmet İnönü'ye ilettiği raporlarda Halkevlerinin çalışma tarzının vasıtasızlık nedeniyle köylere yeteri kadar ulaşamadığından şikâyet ediliyordu. Dirik'e göre Halkevleri, seyyar öğretici sinemalar ve bunun gibi köyleri gezebilecek ve burada halk ile temasa geçebilecek araba ve otomobil gibi ulaşım araçları ile desteklenmeliydi. Buna ilaveten yine Halkevleri verimli bir biçimde yerelde etki gösterebilmek için mali yardım ile de desteklenmeliydi (Koçak, 2010: 153-154).

Görüldüğü gibi devletin yerelde altyapısal iktidar arayışları yol yapımından sağlık hizmetlerine kadar geniş bir alanı kapsıyordu. Devlet, Umumi Müfettişlikleri aracılığıyla eksikleri tespit ettiği ölçüde bu boşluklara müdahil oluyor ve taşrayı da eksiksiz iktidar alanına katıp yönetmek istiyordu. Diğer bir deyişle iktidar kendini toplumu ile alakadar kılmak ve göstermek istiyordu.

"Asırların ihmali, su-i idare, harici tahrikât, coğrafi vaziyet, arazi darlığı, geçim ıstırapı gibi sebeplere dayanan hadiselerin kuvvetli, alakalı ve adil bir idare altında karakterini değiştirmeye başladığı görülmüştür" (Varlık, 2008: 72).

Buradan hareketle çalışmanın ilk bölümünde özetlenen teorik tartışmaya geri dönüldüğünde Vom Hau'nun yerinde tespiti ile devletin eğitim ve ulaşımında kapasite artırımı yolu ile meşruiyetini arttırmaya dönük beklentisi Tek Parti umumi müfettişlik uygulamasında da ortaya çıkmaktadır. Özellikle merkezden uzakta yer alan köylere yapılacak olan ulaşım ve eğitim yatırımları müfettişlerin yerinde tespiti ile halkın devlete bağlılığını arttıracak önemli mekanizmalar olarak önem kazanır. Bu da meşruiyet ve altyapısal iktidar arasındaki karşılıklı ilişkiselliği incelemeyi, bu aşamada, gerekli kılmaktadır.

Bir sonraki bölüm altyapısal iktidar arayışındaki devletin, yerelde meşruiyetini pekiştirme hedefine ve meşruiyet ile altyapısal iktidar arasındaki birbirini güdümleneyen karşılıklı ilişkiselliğe Umumi Müfettişlik örneği üzerinden dikkat çekecektir.

Umumi Müfettişlikler ve Meşruiyet Sorunsalı

Çalışmanın ilk bölümünü oluşturan teorik tartışmada meşruiyet sorunsalının devlet kapasitesi analizinde yer almasının gerekliliği vurgulanmıştır. Buna göre; meşruiyet, devlet ve toplum arasındaki karşılıklı ilişkiyi ve toplumun da devlet kapasitesinin gelişimine etkisini göstermesiyle devlet kapasitesi analizine eksik olan tarihsel ve toplumsal karakterini geri verebilir. İşte bu bağlamda, meşruiyet ve devlet kapasitesi, bu bölümde, Umumi Müfettişlik kurumu örneği üzerinden karşılıklı bir ilişkisellik temelinde ele alınacaktır. Bu anlamıyla da meşruiyet, devlet kapasitesinin salt bir ürünü olarak değil; tersine bizzat kendisi de kapasite üreticisi olmak üzere farklı iki boyut üzerinden analiz edilecektir (Vom Hau, 2012).

Dogan'ın (2003) meşruiyet üzerine çalışmalarında önemle vurguladığı üzere; en despotik iktidar dahi iktidarını haklı gösterme çabasına girer. Söz konusu haklı gösterme çabası ise ağırlıklı olarak idari mekanizmaların yardımıyla gerçekleşir. Loveman'ın (2005) ifade ettiği gibi sembolik iktidar, ancak idari yapılar aracılığıyla meşru devlet pratiklerinin oluşturulmasıyla mümkün kılınır. Sembolik iktidar, bu bağlamda, Umumi Müfettişlikler örneğinde görüldüğü gibi çoğu zaman yeni bir idari yapının keşfi ile somutlanır. Yukarıda Umumi Müfettişlikler aracılığı ile gösterilmeye çalışıldığı şekliyle devlet bireylerin kayıt altına alınmasından doğum oranlarının takibine sosyal hayatın farklı alanlarına müdahalesi için yetkili kılınmaktadır. İşte bu haliyle bireyleri idari yapılar aracılığıyla devlet tarafından müdahale edilebilir kılan yegâne faktör devletin sembolik iktidarındır.

Umumi Müfettişlikleri bir kurum olarak toplumun ihtiyaç ve eksiklerini belirleyen bir nevi müracaat merci olarak görevlendirirken devlet, nihai hedef olarak kendi meşruiyetini arttırmayı hedef biçer. 1935 yılında Umumi Müfettişlik tarafından merkeze yazılan bir raporda "Halk, devrimin ve Cumhuriyet prensiplerinin faydalarını daha iyi görmeye başladığından, kendi işleriyle daha yakından ilgili olan hükümete karşı sevgileri artmaktadır" diye not düşülmektedir (Koçak, 2010: 140).

Devlet meşruiyeti açısından kilit önemde yer alan kamu hizmetinin tedariki (Vom Hau, 2012) Umumi Müfettişlik örneğinde net olarak görülür. Umumi Müfettişlik raporlarında topluma götürülmesi gereken öncelikli kamu hizmetleri olarak sağlık kliniklerinden devlet okullarına; yol yapımından iletişim alanındaki iyileştirmelere kadar her şey bir yandan meşruiyet arayışına tekabül ederken diğer yandan devletin topluma nüfuz ettiği alanı genişletir ve derinleştirir. Bu anlamda kapasitesini yerele ve toplumun geneline yaymaya çalışırken devlet, her şeyden önce bunu meşruiyetini arttırmak için yapar. Buna bağlı olarak da meşruiyetini arttırdığı ölçüde toplumun gündelik hayatına nüfuzu kolaylaşır ve kapasitesi sembolik anlamda daha da fazla yoğunlaşır.

Meşruiyet yaratılması alanında önemli rol üstlenen bir diğer kanal devletin ideolojik işlevidir. Diğer bir deyişle toplumsal kimlik yaratılması sürecinde devlet önemli bir rol üstlenirken; bunu sağladığı ölçüde meşruiyetini üretir (Vom Hau, 2012). Umumi Müfettişliklerin raporlarında rastlanan bir diğer konu olarak vakıf eserlerinin ve eski eserlerin onarımı da yine milli bir hafıza oluşturma gayreti ekseninde toplumun gündelik yaşantısında devletin aksini her daim canlı tutan bir başka araçsallık olarak önem kazanır ve devletin meşruiyet arayışında önemli bir rol üstlenir.

Umumi müfettişlik kurumu, giriş bölümünde Seabrooke'un dikkat çektiği üzere, meşruiyet sorunsalı açısından önemli görünen devlet-toplum karşılıklı ilişkiselliğini somut örnekler üzerinden ispatlamaktadır. Trakya Umumi Müfettişliği bir yandan "güvenlik" sorunsalını ve

“kalkındırma” hedefini meşruiyet aracı olarak göstererek yöre halkının sağlığından eğitimine gündelik hayatının her noktasına temas ederken; diğer taraftan kendisi söz konusu güvenlik gerekçesiyle ve kalkınmayı ateşleyerek altyapısal iktidarını yukarıda ayrıntılarıyla ele alınan lojistik teknikler yardımıyla genişletir. Bu bağlamda da kendi sembolik iktidarını toplumsal olanda yeniden kurar. Bu açıdan her iki yön karşılıklı bir biçimde birbirini desteklemeye devam eder görünmektedir. Meşruiyet arayışı adına vücut bulan kurumsal idari yapılanmalar devlete kapasitesini arttıracak yeni ve farklı alanlar açarken; diğer yandan açtığı yeni alanlarda yepyeni meşruiyet alanları inşa etmesini sağlar. Bu haliyle devlet kapasitesi ve meşruiyet, karşılıklı olarak, devletin müdahil olabileceği toplumsal alanı genişletir.

Raporunda ‘yörenin en önemli ihtiyaçlarının insan, sermaye ve bilgi olduğunu’ belirten İbrahim Tali, bu üç unsurun sağlanması ile Trakya’nın yurdun hem güvenli hem de refaha sahip bir bölgesi haline gelebileceğini belirtir (Bali, 2008: 469). Bu bağlamda devletin raporlarda da sık sık tekrarlandığı üzere Trakya’nın röntgenini çekerken hedeflediği temel gayeler olarak güvenlik ve ekonomik kalkınma ön plana çıkar. Devlet, bu ikisini sağlamak üzere yerele müdahale ederken kendine yeni kapasite alanları açar. Kalkınma ve güvenlik ekseninde kapasite artırımına giden devlet alt yapısal iktidarını özellikle ulaşım, iletişim ve eğitim yolu ile yaygınlaştırdığı ölçüde bu defa kendi meşruiyetini bu yollarla yeniden üreterek kapasitesini arttırmaya katkı sağlar.

Ekonomik kalkınma amacıyla yöre halkının mesleki eğitim almasını hedefleyen devlet eğitim alanında boy gösterdiği ölçüde kendine yeni bir meşruiyet zemini hazırlar ve Cumhuriyet ideolojisini okullar vasıtasıyla yeniden üretir. Yine ekonomik kalkınma hedefi ile uygulamaya çalıştığı milli sermaye birikim politikası ile de ulus devlet inşasının temel tutkalı milliyetçiliği Türkçülük adı altında yeniden üretir.

Bu anlamda sembolik olarak ifade edilen iktidar biçimi devletin idari pratiklerinin meşru uzantısının bir sonucu olarak ortaya çıkar. Sembolik iktidar kazanma amacındaki devletin, her şeyden önce, idare edilecek yeni alanlar bulması gerekmektedir (Loveman, 2005: 1657-1658). İşte Umumi Müfettişlikler aracılığıyla gerçekleştirilen tam da budur. Devlet, doğum oranlarından telgraf/telefon gibi ulaşım tekniklerine kadar bireylerin hayatına müdahale alanını genişletir. Bunu da sembolik iktidarını meşruiyet üzerinden kurarak yapar. Bir kez bu alanlara doğru, kaçınılmaz ve haklı olarak müdahale etme hakkını bulmaya başladığında ise; buna paralel olarak iktidarının toplumsal olana müdahale alanını da genişletir.

Sonuç

Yukarıda, Tek-parti dönemi Umumi Müfettişlikleri ve onlar aracılığıyla devletin taşrada inşa etmeye çalıştığı altyapısal iktidar analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Tek-parti rejiminin, Umumi Müfettişlikleri kurumsal bir yeni yapı olarak işlevsel kılarak toplum nezdinde altyapısal iktidarını genişletme çabası içine girdiği ve toplumun gündelik hayatının en mühim noktalarına temas yollarını bu vesileyle aradığı görülmektedir.

Bu bağlamda köy kalkınmasından okur yazarlığına, karayollarından demiryollarına, sulamadan kozacılığa, sıtmadan doğum oranlarına her şeyin devlet tarafından takip edildiği, kayıt altına alındığı, yerinde teftiş edildiği ve tüm bu sorunlara cevap arandığı bir kurumsal alan olarak Umumi Müfettişlikler belki de devlet ve toplum karşılaşmasının Tek-parti döneminde en yakından yaşandığı önemli bir ilişkisel düzeye işaret etmektedir.

Bu çalışma, Türkiye tarihinin çok önemli bir kesitinin yine çok önemli bir kurumsal parçası olan Umumi Müfettişlikleri siyaset sosyolojisinin başlıca sorunsalı olarak devlet kapasitesi üzerinden yeniden anlamaya çalışmıştır. Bu anlamıyla da tarihsel olan ile siyasal olanı bir araya getirmeyi hedeflemiştir.

Mann'ın despotik iktidar/altyapısal iktidar ayrımı bir ideali yansıtır. Gündelik pratiklerde bu ikisinin birbirinden yalıtılmış halde bulunması mümkün görünmemektedir. Tersine; bu ikisini bir terazinin farklı iki yanına asılı ağırlıklar olarak düşünmek gerekir. Birinin ağır bastığı yerde diğeri hafif kalıp dengeyi bir noktada sağlamakta, ama terazinin bir yanı hiçbir zaman boş kalmamaktadır. Bu ikisi arasında birbirine alternatif olacak seçenekler yaratılması mümkün değildir. Despotik iktidarın, altyapısal iktidar yardımıyla totaliterleşme eğilimine girebileceği her zaman akılda tutulmalıdır. İki arasındaki dengenin nasıl şekilleneceği ise toplum ve devlet iktidarı arasındaki ilişkisellik temelinde tarihsel ve toplumsal olarak belirlenecektir.

Mann'ın da belirttiği gibi altyapısal iktidar iki sapaklı bir yoldur. Devletin toplum aracılığıyla kurmaya çalıştığı iktidar aynı zamanda toplumun da devlete etkide bulunduğu bir ilişkiselliğe işaret ettiği ölçüde müphem bir alan bırakır. Bu durum her zaman devletin toplum ile karşılaştığı alanda ipleri devlet-dışı olanın iradesine bırakma tuzağını bünyesinde barındırır (Mann, 1993). Bu bağlamda Umumi Müfettişlikler aracılığıyla topluma nüfuz etme arayışında olan devletin toplum ile karşılaştığı alanlarda ortaya çıkan iktidar mücadelesinin nasıl sonuçlandığı bu çalışmanın konusu dışında kalmıştır.

Cemil Koçak'ın ilk kez 2003 yılında yayına hazırladığı kitabında belirttiği ve sonrasında 2010 yılında yapılan ikinci basımında yeniden hatırlattığı üzere Umumi Müfettişlik raporları halen hak ettiği önem düzeyinde araştırılmamış ve incelenmemiştir. Hâlbuki taşranın röntgenini on yıllardan sonra bize sunan bu raporlar, bünyesinde çok sayıda sorulmamış soru ve tartışılmamış konu barındırmaktadır.

Müfettişlik raporları ekseninde yapılan değişiklikler, halkın bunlara verdiği cevap ve tepkiler bundan sonraki çalışmaların konusu olarak bu çalışmanın eksik bıraktığı yerleri tamamlayarak devlet kapasitesi analizine gerçek kimliğini geri verebilir. Kim bilir belki de Türkiye tarih yazımında çok tartışılan güçlü devlet geleneği tezi açısından çok farklı tartışmalar bu sayede gizli kaldıkları yerden su yüzüne çıkarılabilir.

Kaynakça

- ALTHUSSER, Louis (1971). *Ideology and Ideological State Apparatuses*, Louis Althusser, *Lenin and Philosophy and Other States*, New York, Monthly Review Press, 1-42.
- AYDOĞAN, Erdal (2004). “Üçüncü Umumi Müfettişliği'nin Kurulması ve III. Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'in Bazı Önemli Faaliyetleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 33-34, 1-14.
- BALİ, Rifat N. (2008). *1934 Trakya Olayları*, İstanbul, Kitabevi.
- DOGAN, Mattei (2003). “Conceptions of Legitimacy”, in HAWKESWORTH, Mary ve KOGAN, Maurice. (der.), *Encyclopedia of Government and Politics Volume II*, London, Routledge, s. 116-219.
- FOUCAULT, Michel (1972). *The Archeology of Knowledge*, New York, Pantheon Books
- FOUCAULT, Michel, (1977). *Discipline and Punishment: The Birth of the Prison*, New York, Vintage Books.
- FOUCAULT, Michel (2007). *Security, Territory, Population Lectures at the Collège de France 1977-1978*, New York, Palgrave MacMillan.
- FOUCAULT, Michel (2008). *The Birth of Biopolitics Lectures at Collège de France 1978-79*, New York, Palgrave MacMillan.
- GRAMSCI, Antonio (2007). *Hapishane Defterleri Felsefe ve Politika Sorunları –Seçmeler-*, İstanbul, Belge Yayınları.
- HABERMAS, Jürgen (1981). *The Theory of Communicative Action Volume One: Reason and Rationalization of Society*, Boston, Beacon Press.
- KOCA, Hüseyin (1998). *Yakın Tarihten Günümüze Hükümetlerin Doğu-Güneydoğu Anadolu Politikaları*, Konya, Mikro Yayınları.
- JACOBY, Tim (2010). *Sosyal İktidar ve Türk Devleti*, Ankara, Birleşik.
- KOÇAK, Cemil (1996). *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945) 2. Cilt*, İstanbul, İletişim.
- KOÇAK, Cemil (2010). *Umumi Müfettişlikler 1927-1952*, İstanbul, İletişim.
- KORHAN, Tuğba (2012). “Cumhuriyet Döneminde Umum Müfettişlikleri İle İlgili Bir Değerlendirme”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 7, 134-143.
- LOVEMAN, Mara (2005). “The Modern State and the Primitive Accumulation Of Symbolic Power”, *American Journal of Sociology*, 110, 6, 1651-1683.
- LUCAS, John (1998). “The Tension Between Despotic and Infrastructural Power: The Military and the Political Class in Nigeria”, *Studies in Comparative International Development*, 33, 3, 90-113.
- MANN, Michael (1984). “The Autonomous Power of the State: Its Origins, Mechanisms and Results”, *Archives Européennes de Sociologie*, 25, 185-213.
- MANN, Michael (1993). *The Sources of Social Power Volume 2 The Rise of Classes and Nation States 1760-1914*, Cambridge, Cambridge University Press.
- METİNSOY, Murat (2006). “Erken Cumhuriyet Döneminde Bölgesel Mebusların “İntihab Bölgesi” ve “Teftiş Bölgesi” Raporları”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, 3, 103-169.
- MOSCA, Gaetano (1939). *The Ruling Class*, New York, McGraw-Hill Book Company.
- SKOCPOL, Theda, RUESCHEMEYER, Dietrich, EVANS, Peter B. (1985). *Bringing the State Back in*, Cambridge, Cambridge University Press.
- SEABROOKE, Leonard (2002). “Bringing Legitimacy Back into Neo-Weberian State Theory and International Relations”, *Working Paper Series*, no 6, Canberra, Australian National University Department of International Relations.
- SOIFER, Hillel (2008). “State Infrastructural Power: Approaches to Conceptualization and Measurement”, *Studies in Comparative International Development*, 43, 231-251.

- SOIFER, Hillel, VOMHAU, Matthias (2008). "Unpacking the Strength of the State. The Utility of State Infrastructural Power", *Studies in Comparative International Development*, 43, 3-4, 219-230.
- TAŞ, Serap (1997). *Umumi Müfettişlikler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TURAN, Ömer (2008). "Hasta Adam Metaforunu Aşmak: Osmanlı Modernleşmesi ve Devlet Kapasitesi", *Muhafazakâr Düşünce*, 4, 16-17, 143-164.
- VARLIK, M. Bülent (2010). *Umumi Müfettişlikler Toplantı Tutanakları*, Ankara, Dipnot.
- VOMHAU, Matthias (2007). "State Infrastructural Power and Nationalism: Comparative Lessons From Mexico and Argentina", *BWPI WorkingPaper*, 11, 1-17.
- VOMHAU, Matthias (2012). "State Capacity and Inclusive Development: New Challenges and Directions", *ESID Working Paper*, 2, 1-39.
- YEĞEN, Mesut (2006). *Müstakbel Türk'ten Sözde Vatandaşa Cumhuriyet ve Kürtler*, İstanbul, İletişim.

Arşiv Belgeleri

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.01/57.64.1.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10/72.475.5.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.01/42.8.10.